

Kulturminner langs Tista

Av Ottar Kvitnes 14. mai 2008

Mer enn 500 års treforedlingsvirksomhet langs Tista har satt sine spor.

(TIL DESK: Til denne saken hører det med to eller ett bilde, alt ettersom, som oversendes til Morten og Arild på mail.)

Kronikk av Ottar Kvitnes

Om kulturminneåret 2009 innleder regjeringen på sine nettsider med:

«Regjeringa har pekt ut 2009 som det nye kulturminneåret. Deretter skal det etter planen arrangeres et nytt kulturminneår hvert tiende år. Gjennom Kulturminneåret 2009 ønsker regjeringa å stimulere til engasjement og oppmerksomhet rundt mangfoldet i kulturarven.»

I lov om kulturminner - § 2 er det gitt en definisjon av hva et kulturminne kan være:

«Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Etter denne lov er det kulturhistorisk eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som kan vernes.»

I den nylig vedtatte kulturplanen for Halden, heter det bl.a. i pkt. 7.1:

«I Halden kommune er det mange verneverdige og minnerike gårder, bygninger, bykvartaler, klenodier og kulturmiljøer, som vitner om vår fordums historie og fortjener vår oppmerksomhet, respekt og varsomhet.»

Mer enn 500 års treforedlingsvirksomhet langs Tista har gjennom årene satt sine spor: Her har det finnes lenser, staker, sankebommer, elveforsterkninger, mosningsapparater, luftbane, plankerenne, velteplasser og tømmerinntak. Lista kunne sikkert gjøres enda lenger. Alt dette er altså spor etter den virksomheten som har pågått og som etter loven ansees som et kulturmiljø.

Opprettelsen av Norsk Lensemuseum på Fetsund 1990 var et tydelig bevis på at samfunnet har sett viktigheten av å ta vare på spor fra denne næringen.

I Halden er restene etter sagbrukstiden i ferd med å forsvinne. Både på grunn av tidens tann, men også på grunn av vår egen virksomhet. Da de nye - og flotte - promenadene langs elva ble anlagt, skjulte de samtidig et helt kulturmiljø. Det samme skjedde da promenaden forbi Tista senter ble forlenget: De gamle tømmerssidene ble pakket inn og gjemt under den nye brygga.

Igjen iverksettes det anleggsvirksomhet langs elva. Her arbeides det nok en gang blant gamle kulturminner, i hvert fall fra den perioden da Høvleritomta og Tyska ble anlagt på 1860-tallet. Ut fra de planene som ble vist i HA, synes det ikke som disse minnene er planlagt ivaretatt.

Jeg har ved selvsyn sett at deler av det gamle tømmeret ved Høvleriet har fått skader. Også Tyska er skjermet inn med tømmer fra denne perioden. Anleggsarbeider i forbindelse med varslede veiarbeider kan sette dette kulturminnet i fare.

Hele sydsiden av Tista, nedenfor bruene, er fortsatt nærmest uberørt. Her finnes det fortsatt autentiske miljøer fra fløtningsvirksomheten. Det er viktig at den framtidige jernbane-utbyggingen tar tilstrekkelig hensyn til dette sårbare miljøet.

Etter min mening bør kommunen hente inn fagpersonell som bedre kan bedømme de kulturhistoriske verdiene av de minnene som det nå arbeides blant.

Mange av sporene etter sagbruksdriften kan ved første øyekast bare se ut som noen råtne tømmerstokker. Ved nærmere ettertanke er imidlertid dette snart de siste spor vi har etter den virksomheten som la grunnlaget for Halden som by og dermed vår egen eksistens.

<https://www.ha-halden.no/nyheter/kulturminner-langs-tista/s/1-2906373-4956104>